

Nagy Attila színművész emlékére

Az *Abigél* című Szabó Magda-regényt lapozom nem egészen csak a saját szórakoztatásomra, a könyv a téli időszak kötelező olvasmánya a csikys nyolcadikosoknak (köztük az egyik közeli rokonomnak is) – nagyon helyesen. Merem remélni, hogy a könyv elolvasása neki és mindazoknak is élményt jelenthet, akik a *Harry Potteren* és a *Szent Johanna gimin* nőttek fel. A nemrég elhunyt író ifjúsági regénye színes, sokrétű, van benne rejtély (ki Abigél?), a szigorú iskolai törvények elleni lázadás (amelynek módja a mai kamaszok számára annyira ósdi, hogy attól szórakoztató). Ott van benne a gyermeki álmokkal színesített mesevilág arról, hogy aki szép, az feltétlenül bátor és hős, aki meg jelentéktelen külsejű, az gyáva és komikus, de a kiábrándulás is ebből a hamis illúzióból, meg a szembesülés a nyomasztó, és jóval összetettebb „felnőtt” valósággal egy olyan háború keretei között, „*melynek nem lesznek hősi halottai, csak áldozatai.*” Így fogalmaz Vitay tábornok, a főszereplő, Gina apja, miközben tisztában van azzal, hogy ő is egyike lesz az áldozatoknak. De ennek biztos tudatában is vállalja a szembefordulást azzal, amit bűnnek, országa számára katasztrofálisnak tart. Ő a történet egyetlen olyan szereplője, akinek a sorsa tragikusan végződik.

Lapozom a könyvet, és emlékezetembe „beugrik” a tábornok alakja a regényből készült legendás *Abigél* című tévéfilmből, úgy ahogy Nagy Attila színművész megformálta. Biztosan sokan emlékeznek mások is majdnem kétméteres, katonás termetére, karakterisztikus arcélére, gordonkahangjára, remek alakítására, amelyből valami sejtelmes szomorúság áradt. Talán azért pont ez a színész jutott eszembe, mert őt láttam először „élőben” 1989 végén a kecskeméti teátrum színpadán a filmben szereplő rangos színészgárda (például Ruttkai Éva, Garas Dezső, Piros Ildikó, a dacos, nagyon fiatal Szerencsi Éva) tagjai közül. No meg azért is, mert valahogy elfeledkeztek (elfeledkeztünk) róla mostanában, pedig a magyar tévé- és mozifilmgyártás egyik fénykorában, a hatvanas, hetvenes években több mint húsz alkotásban szerepelt, olyanokban, mint a *Szegénylegények*, a *Fekete város*, a *Beszterce ostroma*. Emlékezetes volt Palvicz Ottóként *A kőszívű ember fiaiból*, a *Tóték* filmváltozatában felejthetetlen Tót úr volt, ő játszotta ezt a szerepet a Thália Színházban Örkény tragikomédiájának ősbemutatóján is. Színészként volt Bánk bán, majd Ádám *Az ember tragédiájából*, „belebújt” Jago, Stanle Kowalski, Eddie Carbone alakjába, ő volt magyar színpadon a Csendes amerikai Graham Greene regényének adaptációjában....

Nagy Attila (1933–1992) színművésszel egyébként nem bánt kesztyűs kézzel a sors. „Az én gyermekkoromból elmaradtak a játékok, költözködések, légi-riadók és nélkülözések lidércnyomásában éltem” – írja élete első 10-12 évéről a posztumusz megjelent *Nem lehet visszatérni* című kötetében. Sokgyerekes pedagógus szüleit ide-oda dobálta a történelem: a kihelyezéseik állomásai: az isten háta mögötti Pácin, a szlovákiai Pelsőc és a szerbiai Újvidék. Talán ez utóbbi helyen éltek viszonylagos jómódban, az apját ide nevezték ki az Árvaház igazgatójának a Vajdaság visszacsatolása után. Aztán katonaiskolába íratják Kőszegre, az intézményt azonban a háború zűrzavarában Németországba telepítik ővele együtt, onnan kell hazavergődnie.

Miskolcon érettségizett (akkor már ott élt a família), közben, verseket írt, sokat szavalt, s már első nekifutásra felvették a Színművészeti Főiskolára, amelyet sok nyomorúság közepette 1955-re sikeresen el is végzett, nem ő volt az egyedüli, aki szegénységben élt abban az időben. Színészi pályájának első állomása Miskolc, ahol igen népszerű, de szerepeket kap máshol is. (A miskolciak 2006-ban emeltek szobrot a tiszteletére, ez a színház udvarán, Déryné kertjében áll.)

„Amikor a Szegedi Szabadtéri Színpadon *Az ember tragédiájában* Ruttkay Éva volt az Éva, Gábor Miklós a Lucifer, Nagy Attila játszotta Ádámot. Estéről estére kilencezer ember dörgő tapssal ünnepelte az alakítását – írja róla Bertha Bulcsú író a vele 1989-ben készült riport bevezetőjében –, ennél többen már csak Miskolcon ünnepelték, amikor 1956. október 24-én az egyetem aulájának tetejéről elszavalta a *Nemzeti dalt*. Ekkor ötven-hatvanezer ember keze emelkedett a levegőbe, és vele mondták a refrént, hogy: *A magyarok istenére esküszünk/, Esküszünk, hogy rabok tovább Nem leszünk!* – Ezért, valamint a munkástanácsok és a diákórság megszervezéséért bíróság elé került.”

Elfogatásáról ő így emlékezett: „Színpadias körülmények között tartóztatnak le, éjszaka egy órakor. Magyar nyomozók csinálták. Szemtelenkedtek a zokogó anyámmal, és amikor rendreutasítottam őket, végig gúnyolódtak az egész házkutatás alatt. [...] Amikor bevittek a rendőrségre, a három ember kiegészült négyre, és úgy megverték, hogy tíz napnál tovább véreset pisiltem. A számból egy fogat kirúgtak, amit csak a váci börtönben csináltak meg. Szörnyűségesen összeverték, aztán másnap 9 órakor felvittek kihallgatásra. Az egyik verőlegény volt a vizsgálat vezetője. Azt mondtam neki, hogy magukhoz, akik engem ütöttek, nem vagyok hajlandó egy árva szót sem szólani. Fenyegettek, hogy szétverik a pofámat, de már erre sem válaszoltam többet. Nyolc napon keresztül napon-ta háromszor vittek fel kihallgatásra, de úgy ültem ott, mint aki megnémult.”

Tizenhét hónapos vizsgálati fogság után, a Fő utcában megtartott tárgyaláson az ügyész halált kért rá. Három napig élt őrőlbizonytalanságban, a lét és a nem lét határán, végül „csak” 12 év börtönt kapott. Nagy Attila akkor 23 éves volt. Büntetését a váci fogházban töltötte olyan emberek társaságában, mint Darvas Iván, Déry Tibor, Donáth Ferenc.

Négy és fél év múlva 1961-ben amnesztiával szabadult, színpadra újra 1962-ben léphetett Veszprémben, színészi pályájának ezt követő fontosabb stációi a budapesti Thália Színház, a Szegedi Nemzeti Színház, majd 1971-től ismét a Thália.

Az első filmszerepét 1954-ben kapta (*Hintón járó szerelem*), tévéfilmben először 1965-ben szerepelt. Az *Abigél* című, azóta többször műsorra tűzött 4 részes sorozat, amelyben ő Vitay tábornok, 1978-ra készült el. (A film népszerűségét az is mutatja, hogy az első bemutatása idején Zimándújfalun, ahol akkor tanítottunk a férjemmel, a diákok – nagy mulatságunkra – kórusban úgy köszöntek, ahogy a sorozatban annyiszor hallották: „Jó napot kívánunk Isten áldásával.”)

Közben Nagy Attila színművész érdemes művész lett, Jászai-díjjal kétszer tüntették ki. Színészi pályájának – és életének utolsó állomása Kecskemét, ahol 1986-tól dolgozott színészként, rendezőként, majd művészeti vezetőként.

A rendszerváltás után, a 90-es évek elején ismét bekapcsolódott a politikába, Bács-Kiskun megye országgyűlési képviselője lett – vesztére. Korai halálát ma is többen annak tulajdonítják, hogy a szívét erősen megviselték a politikai csatározások, hiszen ugyanolyan lelkiismerettel végezte közéleti teendőit, ahogyan színházi és filmszerepeire is készült.

1992. május 13-án halt meg szívrohamban. Ha még élne (és élhetne is), hisz ez év februárjában lenne 86 éves... A *Nem lehet visszatérni* című memoár-

kötetében azt írja: „naponta tapasztalom, hogy az öregedő lélek, minden sanda szándék nélkül szerepet oszt ki önmagára a múlt eseményeiből. Amit megélt, úgy érzi, ő csinálta” Neki nem jutott ki, hogy „öregedő lélek legyen.” Pedig a magyar történelem és színészet néhány jelentős eseményét valóban „ő csinálta.”

Nagy Attila szobra (Balogh Géza alkotása) a [Miskolci Nemzeti Színház](#) udvarán.

Piroska Katalin

Szövétnek, 2019. február

Könyvészet

Nagy Attila, Nem lehet visszatérni. Bp. 2017

Bulcsu: Írók, színészek, börtönök – Az ember elpusztíthatatlan: Nagy Attila (ítélet: 12 év). Új Idő, Debrecen, 1990.

Klaska Tamás, Elnézést kérek (...) de ez itt Magyarország (írás Nagy Attiláról in Napi Történelmi Források.2016/ 05/17

Magyar színházművészeti lexikon Bp., 1994.